

KRYSTYNA CHAŁAS, KS. ADAM MAJ, KRYSTYNA OSTROWSKA, ANNA BADORA, *Dydaktyka akademicka w uniwersytecie katolickim. T. 4. Edukacja przez służbę przyszłych nauczycieli*, Kraków: Scriptum, 2023, ss. 294

DOI: <https://doi.org/10.18290/rped24162.12>

W 2023 r. na rynku wydawniczym pojawił się 4 tom *Dydaktyki akademickiej w uniwersytecie katolickim*, zatytułowany *Edukacja przez służbę przyszłych nauczycieli*. Książkę wydało krakowskie wydawnictwo Scriptum. Poprzednie tomy nosiły tytuły: 1. *Dydaktyka zaangażowana – z doświadczeń Katedry Dydaktyki i Edukacji Szkolnej KUL* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2019); 2. *Prawda w kształceniu przyszłych nauczycieli* (Kraków: Wydawnictwo Scriptum, 2021), 3. *Godność w kształceniu przyszłych nauczycieli* (Kraków: Wydawnictwo Scriptum, 2023).

Każde z dotychczasowych opracowań przybliżyła problematykę wpisaną w charakterystykę uczelni katolickiej, która – jak podkreślił Jan Paweł II – posiada wszystkie cechy uniwersytetów w ogóle, zwłaszcza gdy chodzi o odpowiedzialność za prawdę w uprawianiu nauki i jej przekazywaniu, a równocześnie jest szczególnym miejscem spotkania rozumu i wiary, promowania wartości mających swoje źródło i rozwinięcie w Ewangelii, określania właściwego miejsca i znaczenia każdej z dyscyplin w ramach ogólnej wizji osoby ludzkiej i świata, prezentowanej w Ewangelii (por. Jan Paweł II, 1999, s. 405). W dobie globalnej cyfrowej rewolucji odpowiedzialność spoczywająca na uniwersytecie katolickim dotyczy też wskazywania wartości stanowiących o sile uniwersytetów i ich odpowiedzialności za człowieka. Niemniej ważne jest uczenie odróżniania prawdy od fałszu, dobra od zła, rzeczywistości od fikcji i dokonywania w tym względzie fundamentalnych wyborów (por. Sakowicz, 2012, s. 7). W rzeczywistości przekreślającej wartości o charakterze ponadczasowym i powszechnym, w wielu przypadkach w sposób zaplanowany atakującej katolickość, seria wydawnicza *Dydaktyka w uniwersytecie katolickim* jest odpowiedzią na wyzwania czasu. Bardzo ważnym uzupełnieniem dotychczas podejmowanych zagadnień jest omawiane opracowanie. Recenzowana publikacja zasługuje na wysoką ocenę zarówno od strony merytorycznej, jak i formalnej.

Książka posiada bardzo logiczną strukturę, właściwą pracom naukowym powstającym na gruncie nauk humanistycznych i społecznych. Zastosowane w opracowaniu metody pozwoliły rozwinąć problematykę określoną w tytule książki, który został

podany na stronie tytułowej, podobnie jak informacje o jej Autorach, miejscu i roku wydania, jak też recenzentach. Po stronie tytułowej został zamieszczony spis szczegółowo informujący o zawartości treściowej książki. Podział treści jest właściwy. We wstępie zostały przedstawione najważniejsze informacje dotyczące głównego problemu prowadzonych badań. Zostały też określone pytania szczegółowe, które miały wpływ na wyznaczenie struktury książki. O trafności postawionych pytań świadczy m.in. fakt, że kolejne rozdziały konsekwentnie rozwijają główny problem będący przedmiotem naukowych dociekań Autorów recenzowanego dzieła. Książka jest napisana językiem komunikatywnym.

Książka składa się z dwóch części. Pierwsza dedykowana jest teoretycznym podstawom edukacji przez służbę w perspektywie misji i funkcji uniwersytetu katolickiego i składa się z dwóch rozdziałów. W pierwszym prezentowany materiał pozwala na nowo zrozumieć pojęcie służby dzisiaj – w powszechnym użyciu, często deprecjonowane, pomijane, a nawet – w skrajnych przypadkach – zapominane pod wpływem kierunków myślowych promujących egoizm i konsumpcyjny styl życia. Tymczasem jest to pojęcie podstawowe w wykonywaniu niektórych zawodów.

W recenzowanej książce pojęcie służby zostało przybliżone i przeanalizowane wieloaspektowo, od strony: teologicznej, filozoficznej, psychologicznej, socjologicznej i pedagogicznej. W wyjaśnieniu pojęć sięgnięto nie tylko do słowników i encyklopedii, ale też do opracowań zajmujących się zagadnieniem służby w sposób szczegółowy i naukowy.

W przestrzeni pedagogicznej, która wymaga otwarcia się na drugiego człowieka, postawy altruistycznej, poświęcenia, zaangażowania w budowanie wspólnoty, kierowania się miłością, szczególnego znaczenia nabiera wymiar osobowo-aksjologiczny określenia „służba”. Wartość ta jest też bezpośrednio uwypuklona w recenzowanej publikacji już przy wyjaśnieniach przybliżających pojęcie służby (por. s. 10), przy czym pełniejszy jej obraz jest zaprezentowany w refleksji bezpośrednio dotyczącej służby w ujęciu pedagogicznym. Autorzy dzieła słusznie zwracają uwagę, że w literaturze pedagogicznej służba ujmowana jest jako wartość, postawa i konkretne działanie. W pedagogice pojęcie to związane jest z pomocniczością, samopomocą, dobroczynnością, filantropią, działalnością charytatywną, poczuciem solidarności międzyludzkiej, wolontariatem czy pracą na rzecz innych podejmowaną świadomie, dobrowolnie, bezpłatnie, z potrzeby serca, wyłączając rodzinę, przyjaciół i znajomych (s. 39). Lektura recenzowanego dzieła pozwala odkryć m.in. bogactwo refleksji pedagogicznej skoncentrowanej na pojęciu „służba”, zwłaszcza gdy chodzi o przedstawicieli pedagogiki społecznej i pedagogiki budowanej na fundamencie idei chrześcijańskich.

W promowaniu idei służby na gruncie pedagogicznym bardzo trafnie został zauważony wkład pedagogiki chrześcijańskiej, która przedstawia wielostronne podejście do tej postawy, nierozzerwalnie wiążąc ją z wiarą w Boga. Ten związek jest wprost proporcjonalny. Im człowiek jest bardziej wierzący, tym bardziej otwiera się na służbę Bogu i najważniejszym dla ludzi wartościom osobowym, w tym duchowym i kulturowym. Służba wartościom sprowadza się do ich urzeczywistnienia we własnym życiu, także za

cenę „poświęcania się”. Na gruncie chrześcijańskim służba jest darem Boga i jest wpisana w ludzkie powołanie. Przyjmując Boży dar służby i realizując go w życiu, człowiek nie tylko zmienia świat, powiększa dobrostan innych, ale też sam spełnia się i osobowo rozwija. Poprzez służbę realizowane jest przykazanie miłości, proklamowane przez Chrystusa jako najważniejsze. W ujęciu chrześcijańskim wartość służby i postawa służby są integralnie powiązane z szacunkiem, wolnością, miłością, odpowiedzialnością, bezinteresownością i transcendencją. Służba ma wymiar społeczny, przyczynia się do budowania wspólnoty, która opiera się na głęboko osobowych relacjach (por. s. 41-42).

Pozwoliłem sobie szerzej zauważyć zaprezentowaną w książce ideę służby w pedagogice chrześcijańskiej, ponieważ dla Autorów publikacji właśnie to chrześcijańskie podejście stało się bardzo wiążące, a nawet – w moim głębokim przekonaniu – jest określoną determinantą dla prowadzenia dalszej refleksji i badań. Dają temu wyraz w następującej wypowiedzi:

Na użytek przedstawionego opracowania przyjmujemy następujące rozumienie służby: służba to wartość dana i zadana, zorientowana na Boga i człowieka, wyrażająca się w różnorodnym podejmowaniu działań o charakterze prorozwojowym, w perspektywie osiągnięcia pełni człowieczeństwa w sobie i drugim człowieku, ostatecznie w Jezusie Chrystusie.

Rozumienie służby w ujęciu pedagogiki chrześcijańskiej i wychowania chrześcijańskiego stanowi punkt wyjścia dla projektowania oddziaływań i podejmowanych działań w edukacji przez służbę przyszłych nauczycieli w uniwersytecie katolickim. W myśl przyjętych przesłańek należy poczynić pewne ustalenia:

osoba studenta/przyszłego nauczyciela nie ma możliwości dystansowania się od służby – służba jest wartością daną człowiekowi w akcie stworzenia i odkupienia (s. 42-43).

Konsekwencją tak poczynionych ustaleń powinno być określenie obszaru zadań, jakie powinny być wpisane zarówno w program kształcenia uniwersytetu katolickiego, jak też w działania spoczywające na nauczycielach akademickich. Świetnie to rozumieją Autorzy recenzowanego dzieła, którzy jednoznacznie wyrażają opinię, że

zadaniem nauczyciela akademickiego jest wspomaganie studentów/przyszłych nauczycieli w budowaniu i pogłębianiu tożsamości chrześcijańskiej, zrozumieniu i akceptacji gotowości do urzeczywistniania wartości i piękna służby drugiemu człowiekowi. Ważnym zadaniem nauczyciela akademickiego jest uświadamianie studentom, że każdy człowiek jest powołany do pełnienia konkretnej służby, a przyszli nauczyciele są powołani do służby nauczycielskiej.

Student/przyszły nauczyciel powinien wiedzieć, że służba jest drogą osobowego spełniania siebie i powołaniem chrześcijanina, otwiera na drugiego człowieka i Boga, stanowi inspirację do głębszych refleksji nad wartością służby w życiu indywidualnym i społecznym. Ta wiedza stanowi *rdzeń* zrozumienia istoty służby nauczycielskiej, jej wielkości.

Edukacja przez służbę przyszłych nauczycieli powinna być trajektorią wiodącą do służby nauczycielskiej, którą współtworzą:

- służba prawdzie;
- służba dobru, zwłaszcza trudnemu, bezinteresownie czynionemu innym;
- służba miłości poprzez dar z siebie;

- służba wartościom uniwersalnym, zwłaszcza pięknu;
- służba wartościom ostatecznym – służba Bogu.

Integracja powyższych aspektów służby stanowi gwarant wielkości człowieczeństwa i wielkości służby młodemu pokoleniu, nauczycielskiego etosu (s. 43).

W rozdziale drugim części pierwszej problematyka jest poświęcona służbie w misji i funkcjach uniwersytetu katolickiego oraz jego podmiotów. Pozytywnie należy ocenić, że Autorzy publikacji przygotowując ten rozdział pozostali wierni wspomnianej już wyżej i zauważonej przez Jana Pawła II zasadzie, że uniwersytet katolicki powinien posiadać wszystkie cechy uniwersytetu w ogóle, a równocześnie jest szczególnym miejscem spotkania rozumu i wiary oraz promowania wartości mających swoje źródło i rozwinięcie w Ewangelii (Jan Paweł II, 1999, s. 405). Wydaje się, że właśnie dlatego najpierw przybliżają tematykę edukacji przez służbę w misji uniwersytetu w ogóle, a dopiero później ukazują w tym względzie specyfikę uniwersytetu katolickiego. Zauważyć trzeba, że w prowadzonych badaniach sięgają do źródeł prawa stanowionego przez ministerstwo odpowiedzialne za kształcenie akademickie, jak też do nauczania papieży i dokumentów Kościoła katolickiego poruszających zagadnienia tożsamości, misji i zadań uniwersytetów katolickich. Jednym z nich jest konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae*, dotycząca katolickich szkół wyższych i uniwersytetów, podpisana przez Jana Pawła II i ogłoszona w 1990 r. Wielkiego znaczenia nabierają też teksty wygłoszone przez Świętego Papieża Polaka i bezpośrednio skierowane do środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dzisiaj mogą być traktowane jako swoisty testament. Dobrze, że teksty te zostały zauważone w publikacji, ponieważ pozwalają odkryć m.in. podstawowe źródło służby, zawierające się w miłości, która powinna też być podstawową wartością w pracy akademickiej uniwersytetów w ogóle. W świetle nauki Jana Pawła II

prawda o Bożej miłości rzuca światło również na nasze poszukiwania prawdy, na prace nad rozwojem nauki, nad całą naszą kulturą. Nasze poszukiwania i nasza praca potrzebują idei wiodącej, fundamentalnej wartości, która by nadała sens i połączyła w jeden nurt badania uczonych, refleksje historyków, twórczość artystów i rozwijające się w zawrotnym tempie odkrycia techników (1999, s. 1047).

Autorzy dzieła sięgają też do wypowiedzi papieża Franciszka, a konkretnie przywołują encyklikę *Fratelli tutti*, podpisaną 3 października 2020 r. w Asyżu. Jest to niewątpliwie ważny dokument, ponieważ bezpośrednio porusza sprawy braterstwa i przyjaźni społecznej, zatem istotny dla rozwijania tematyki służby. Warto jednak podkreślić, że zagadnienia podjęte w recenzowanej książce wpisują się w oczekiwania, jakie wyraził papież Franciszek jeszcze w innym dokumencie, w konstytucji apostolskiej *Veritatis Gaudium* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych. Dokument ten odnosi się wyraźnie do wyzwań, jakie stawia katolickiemu środowisku akademickiemu współczesna cywilizacja, podkreślając jednoznacznie rolę miłości jako wartości nadającej sens wielorakim poszukiwaniom i działaniom ludzi nauki i kultury. W świetle dokumentu

„miłość jest tą siłą, która nie narzuca się człowiekowi od zewnątrz, lecz rodzi się w jego wnętrzu, w jego sercu, jako jego najbardziej wewnętrzna własność. Chodzi tylko o to, by człowiek pozwolił się jej narodzić i by umiał nasycić nią swoją wrażliwość, swoje myślenie w laboratorium, w sali seminaryjnej i wykładowej, a także przy warsztacie wielorakiej sztuki” (Pope Francis, 2018). Niewątpliwie jest to ważne wskazanie dla współczesnych działań uniwersytetu katolickiego, zorientowanych na edukację przez służbę i do służby.

Część druga recenzowanego dzieła, zgodnie z deklaracją Autorki wstępu prof. Krystyny Chałas, przedstawia analizę procesu kształcenia przyszłych nauczycieli w perspektywie edukacji przez służbę. Niewątpliwie treściowo jest ona powiązana z dotychczas prowadzoną refleksją, ale posiada charakter bardziej praktyczny, ponieważ zawiera wiele wskazań do bezpośredniego wdrożenia w praktykę edukacyjną bądź też przedstawia informacje tworzone na podstawie praktycznych doświadczeń. W porównaniu z częścią pierwszą struktura części drugiej jest bardziej rozbudowana, ponieważ składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy z nich ukazuje edukację przez służbę jako cel i zadanie nauczyciela akademickiego. Bardziej szczegółowe zagadnienia zostały sformułowane następująco: prawda o człowieku – wymiar antropologiczny, czyn człowieka jako podstawa służby, obszary programowe kształcenia akademickiego w perspektywie edukacji przez służbę, wielowymiarowość takiej edukacji w pracy nauczyciela akademickiego z uwzględnieniem zadań szczegółowych.

W rozdziale drugim w centrum zainteresowania pozostaje student jako uczestnik edukacji przez służbę, jego aktywność samowychowawcza, samokształceniowa i autormacyjna, zaangażowanie, nabywane kompetencje, obszary poszukiwania edukacji przez służbę w perspektywie przyszłej pracy pedagogicznej. Przyjęcie takiej perspektywy nie pozostawia wątpliwości, że student jest postrzegany jako przyszły nauczyciel.

W rozdziale trzecim zatytułowanym „Nauczyciel akademicki i student na trajektorii edukacji przez służbę” szczegółowiej zostały potraktowane następujące kwestie: wspólne poszukiwanie obszarów edukacji przez służbę, rozwijanie uzdolnienia do przyjęcia prawdy o prorozwojowym charakterze służby oraz zadania związane z realizacją tej edukacji.

W rozdziale czwartym ukazano przykłady projektów realizowanych w Katedrze Dydaktyki, Edukacji Szkolnej i Pedagogii KUL w ramach edukacji przez służbę. Autorzy uwzględnili wszystkie najważniejsze praktyki wpisujące się w realizowany przez nich projekt badawczy, nawet te najnowsze, jak dydaktyczno-opiekuńcze wsparcie dzieci z Ukrainy uciekających przed rosyjską agresją.

Zakres prowadzonych badań pozwolił Autorom książki na sformułowanie trafnych wniosków, które zostały zawarte w zakończeniu. Edukacja przez służbę studentów/przyszłych nauczycieli pozostaje ważnym elementem w kształceniu akademickim, a w uniwersytecie katolickim, gdzie pedagogika powinna być determinowana chrześcijańskim podejściem służby, jest wręcz priorytetem. W tym kontekście słusznie podkreślają Autorzy książki, że w procesie kształcenia akademickiego w uczelniach katolickich edukacja przez służbę powinna dostarczać studentom odpowiedniej wiedzy, jak też uczyć

zdobywania kompetencji pedagogicznych wzbogaconych doświadczeniem uzyskanym w procesie realizacji projektów. Stąd też słusznie podkreślają Autorzy książki, że:

edukacja przez służbę wiąże się z wieloma elementami strukturalnymi i programowymi procesu kształcenia akademickiego w uniwersytecie katolickim, takimi jak: teologia biblijna, antropologia filozoficzna w personalistycznym ujęciu, aksjologia pedagogiczna z wartością godności ludzkiej na czele, katolicka nauka społeczna, etyka, pedagogika chrześcijańska, teoria wychowania i samowychowania (s. 281-282).

Bardzo ważna jest poczyniona w zakończeniu konstatacja, że charakterystyczny dla uniwersytetów katolickich personalizizm w podejściu do edukacji i bardzo szeroki wachlarz zagadnień antropologicznych w strukturze kształcenia i nauce stanowią punkt wyjścia w edukacji przez służbę w odniesieniu do nauczycieli akademickich i studentów. Edukacja przez służbę potęguje rozwój osobowy, zarówno u nauczających, jak i nauczanych, dlatego że wymaga m.in. kreatywności i właściwej oceny własnych kompetencji moralnych i pedagogicznych. Dodatkowo dla nauczycieli może być motorem w uprawianiu nauki. W przypadku studentów ma silny wpływ pedagogiczny, ponieważ w edukacji przez służbę w sposób naturalny studenci są wprowadzani w proces samowychowania, w rozwijanie w sobie kultury dawania i zdolności do aktywnej służby dla drugich oraz odkrywania obszarów edukacyjnej służby w perspektywie przyszłej pracy pedagogicznej. Słusznie więc podkreślają Autorzy książki, że rozwijanie kompetencji pedagogicznych studentów w procesie edukacji przez służbę jest ważnym zadaniem dydaktyki akademickiej, zarówno w płaszczyźnie teoretycznej, jak i praktycznym działaniu. Kształcenie studentów w ramach edukacji przez służbę stwarza możliwości odpowiedniego ich przygotowania do podjęcia przyszłych obowiązków jako nauczycieli edukujących uczniów przez służbę i do służby, która sama w sobie jest istotną wartością i zarazem powiązaną z innymi, znaczącymi wartościami ogólnoludzkimi i chrześcijańskimi (por. s. 281).

Godnym zauważenia jest też to, że recenzowane dzieło tworzy perspektywę prowadzenia dalszych badań. Wprost jest o tym mowa we fragmencie zakończenia:

Przedstawione opracowanie nie wyczerpuje w pełni zagadnienia zawartego w temacie. Istnieje potrzeba pogłębionych analiz nad teoretycznymi podstawami edukacji przez służbę. W opracowaniu oddanym do rąk czytelników przedstawiono zarys teoretycznych zagadnień. Ważnym zadaniem jest podjęcie badań empirycznych nad uwarunkowaniami edukacji przez służbę. Na uwagę w tym względzie zasługują uwarunkowania społeczno- kulturowe oraz osobowościowe jej podmiotów.

Istnieje też potrzeba zbudowania „banku” dobrych praktyk edukacji przez służbę w kształceniu przyszłych nauczycieli i nie tylko: przyszłych lekarzy, inżynierów, artystów, ect. (s. 281).

W najbardziej ogólnej ocenie wnioski formułowane w zakończeniu książki są trafne, ważne i co bardzo istotne wynikające z prowadzonych badań. Wiarygodność prowadzonych

badań i wyrażonych opinii niewątpliwie została wzmocniona zarówno dorobkiem naukowym Autorów, jak też źródłami, na których została oparta publikacja.

Książka pokazuje, jak ważny jest uniwersytet katolicki w edukacji przez służbę przyszłych nauczycieli; jakie są wyzwania w tym względzie generowane zmianami cywilizacyjnymi; co możemy zrobić odpowiadając na wyzwania czasu, a równocześnie wykazując wierność idei służby wpisanej w pedagogikę chrześcijańską. Jestem przekonany, że niniejsza publikacja jest adresowana przede wszystkim do wykładowców i studentów pedagogiki uniwersytetów i uczelni katolickich. Władzom uczelni katolickich podpowiada wręcz rozwiązania, które powinny być obecne w ramach kształcenia studentów. Warto jednak podkreślić, że jest to też znakomite opracowanie dla władz, wykładowców i studentów uniwersytetów świeckich, ponieważ przedstawia zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej ważne zagadnienie służby w teorii i praktyce pedagogicznej w ogóle. Jeszcze bardziej istotną kwestią jest prezentacja w tym względzie możliwości uniwersytetów katolickich, a więc realnego wzmocnienia ich pozycji w wymiarze ogólnoakademickim.

Wyrazy szczególnego uznania kieruję pod adresem p. prof. Krystyny Chałas, która doprowadziła do końca kolejny projekt naukowy pt.: „Dydaktyka akademicka w uniwersytecie katolickim”. Przy tej okazji chciałbym zwrócić uwagę przede wszystkim na dwie bardzo ważne cechy, które się uwidaczniają przy opracowaniu każdego z dotychczasowych tomów: integrowanie środowiska naukowego poprzez zaproszenie naukowców reprezentujących różne uczelnie do wspólnego prowadzenia badań i publikacji oraz umiejętnie pokazywanie dorobku pedagogiki uprawianej na KUL.

BIBLIOGRAFIA

- Jan Paweł II. 1999. Homilia w czasie Liturgii Słowa skierowana do środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 6 czerwca 1987 r. W: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie* (s. 403-409). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II. 1999. Przemówienie do rektorów wyższych uczelni zgromadzonych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, 7 czerwca 1999. W: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie* (s. 1045-1050). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Pope Francis. 2018. Apostolic Constitution *Veritatis gaudium* on ecclesiastical Universities and Faculties, 29.01.2018.
- Sakowicz, E. 2012. *Uniwersytet katolicki. Teksty – bibliografia – dokumenty*. Lublin: Polihymia.

Ks. prof. dr hab. Stanisław Dziekoński
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
e-mail: s.dziekonski@uksw.edu.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5243-2628>